

panašumo, analogijų variantas nėra per platus meno prigimčiai? Juk daugeliui menų, pavyzdžiui, muzikai, architektūrai, taidomajai dailei — panašumas, analogijos su tikrove neturi ypatingos reikšmės. Pažintinės ir estetinės funkcijų tarpusavio ryšiai disertacijoje nužymėti punktyriškai ir, be abejo, bus reikalingi nuodugnesnio šių dalykų studijavimui.

Disertacija parašyta siekiant aiškiaus ir, be abejo, labai reikšmingo estetikos mokslui tikslo: kuo visapusiškiau, nuodugniau išsiaiškinti vieną svarbiausių klausimų. Joje nėra skubotumo, atmetinumo pėdsakų. Tai — natūraliai susiklostęs kūrybinės minties vaisius. Manytume, jog Z. Jackūnui vertėtų šią disertaciją paskelbti atskira studija. Ji turėtų nemažą reikšmę mūsų kol kas dar negausios filosofinės estetinės minties plėtotei respublikoje.

A. Gaižutis

## V. GUMAUSKAITE

### Metodologiniai struktūralizmo pagrindai<sup>1</sup>

Intelektualiųjų XX a. procesų tarpe reikšmingą vietą užima struktūralizmas. Susiformavęs lingvistiniu pagrindu, jis netruko paplisti ir kituose moksluose, pradėtas daugiau ar mažiau sėkmingai taikyti sociologijoje, psichologijoje, istorijoje, religijotyroje, literatūros ir meno tyrinėjimuose ir t. t. Plačiai pripažinti jo laimėjimai etnologijos srityje — turima galvoje K. Levi-Stroso struktūrinės antropologijos darbai.

Struktūralizmas yra mokslo metodologijos kryptis, turinti tikslą išsiaiškinti ir aprašyti tiriamojo objekto struktūrą. Ja laikomas tam tikras abstraktus modelis, sąlygojantis objekto rūšinį apibrėžtumą, paskirtį ir funkcionavimą. Struktūros suvokimas leidžia tyrinėtojiui peržengti stebimo reiškinio ribas, atveria kelią į giluminius tiriamos realybės klodus, duoda stabilų pagrindą atskirybės įvairovei pažinti. Labai svarbu tai, kad struktūralistinis tyrinėjimo metodas pritaikomas tiek gamtos, tiek visuomenės reiškiniams tirti, per jį, kaip nurodo K. Levi-Strosas, atsiveria objektyvi gamtos ir visuomenės mokslų suartėjimo galimybė. Šiuo

atžvilgiu struktūralizmo problema įgauna gnoseologinį statusą, ji gali būti traktuojama kaip viena iš pažinimo vienovės prielaidų, t. y. tiesiogiai liečia bene didžiausių šiuolaikinio mokslo negerovę — pažinimo pabirumą, susiskirstymą, menką įvairiarūšių žinių sutelktumo į visumą laipsnį. Diskusijas ir ginčus, susijusius su struktūralistinio metodo vertinimu, skatina susidomėjimas integruojančia šio metodo galia, viltys rasti vieningą mokslinio pažinimo pagrindą. Pasitarasis momentas ypač aktualus humanitariniams mokslams.

Filosofinė struktūralizmo problematika kartais yra atribuojama nuo metodologijos lygmens ir bandoma traktuoti savarankiškai — kaip savita filosofijos sistema. Į struktūrą žiūrima kaip į universalų ir iš vidaus aktyvų visos būties principą, kuris priešpriešinamas dialektiniam būties supratimui. Filosofai marksistai tokį požiūrį laiko antiistorišku ir kritikuoja jį. Viena iš šios kritikos priežasčių — tarybinėje filosofijoje susiformavusi metodologijos tyrinėjimo lygių koncepcija, ryškiausiai išdėstyta V. Lektorskio, V. Švyriovo, I. Blaubergerio, E. Judino darbuose. Ši koncepcija reikalauja skirti specialųjį ir filosofinį mokslo metodologijos lygį. Ja remiantis, parodoma, jog struktūralizmas ir marksistinė dialektika atstovauja skirtingiems mokslo metodologijos lygiams ir dėl to turi būti diferencijuotai vertinami.

Struktūralizmo ekspansija šiandien jau nebėra tokia veržli, kaip prieš dešimtmetį, tačiau atslūgti taip pat nežada. Jaučia jo poveikį ir lietuvių kultūra. Bene anksčiausiai struktūralizmas imtas analizuoti kalbininkų darbuose, jis vis dar tik vienu kitu aspektu paliečiamas literatūros tyrinėjimuose. Stiprų impulsą plėtotis struktūralizmas Lietuvoje gavo iš mitologijos; čia didelį susidomėjimą šiuo metodu, jo euristinėmis galimybėmis sužadino A. Greimo skaitytos paskaitos ir jo mokslo darbai.

Tokia būtų situacija, kuri atskleidžia ir V. Gumauskaitės pasirinktos temos aktualumą. Jos disertacijos tikslas — išnagrinėti bendramokslinį struktūralizmo lygį, aptarti pagrindinius struktūralistinio metodo principus, sąvokas ir kategorijas, nušviesti istorinę ir loginę jų genezę, įvertinti marksisti-

<sup>1</sup> Filosofijos kandidato laipsnio disertacija, apginta 1981 m. kovo 3 d. VVU filosofijos mokslo laipsnių teikimo specializuotos tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas — filios. kand. doc. G. Vaitkūnas; oficialieji oponentai: filios. dr. prof. N. Ovčinnikovas, filios. dr. prof. B. Genzelis ir filios. kand. doc. K. Stoškus.

nės filosofijos požiūriu, nurodyti kuo struktūralizmas perspektyvus ir kas jame nepa-  
grįsta, taip pat šio mokslo ribas bei kom-  
petencijas.

V. Gumauskaitės disertacijoje yra įvadas, trys skyriai ir išvados.

Pirmame skyriuje aiškinamos struktūralizmo atsiradimo prielaidos. Parodoma, jog struktūralizmas formavosi XX a. gamtos mokslų, visų pirma antropologijos ir psichologijos, evoliucijos, prancūzų filosofijos tradicijų, F. de Sosiūro kalbotyroje įvykdyto perversmo veikiamas. Nemaža lėmė fizikos ir matematikos laimėjimų sugestiuota scien-  
tistinė nuostata dėl sisteminių-struktūrinių tyrinėjimų. Įvairių faktorių analizės pagrindu disertantė atkreipia dėmesį į du būdingus besiformuojančio struktūralizmo bruo-  
žus: siekimą suderinti prieštaraujančias vie-  
na kitai mokslines idėjas, tendencijas ir mo-  
nistiinį, prieš humanitarinių mokslų metodo-  
logijos eklektiškumą bei subjektyvumą orien-  
tuotą jo turinį.

Antrame disertacijos skyriuje nagrinėja-  
ma *struktūros* kategorija. Tai ypatingai di-  
delio susitelkimo reikalaujantis temos as-  
pektas. Struktūralistinis metodas formavosi  
daugelyje mokslų, ir tai lėmė toli gražu ne-  
vienareikšmes jo, taigi ir struktūros sąvokos  
interpretacijas. Ji suprantama, pavyzdžiui,  
kaip vidinis elementų ryšys, sukuriantis vi-  
sumą, t. y. sistemą (F. de Sosiūras), o  
Z. Vijetas (J. Viet), Z. Piažė (J. Piaget)  
struktūrą sieja su vieningumu, transforma-  
cijos ir autoreguliacijos dėsniais. Vieningu-  
mo dėsnis išreiškias elementų subordinaciją  
visumai, visumos autonomiškumą. Transfor-  
macija rodanti vidinį visumos kitimą — pa-  
laidesnį vienu elementų vartimą kitais arba  
naujų atsiradimo stimuliavimą. Autoreguliaci-  
jos dėsnis žymi tam tikrą visumos funk-  
cionavimo pastovumą, tvarkingumą. Mitų ir  
pasakų, grožinės literatūros kūrinių tyrinė-  
tojai struktūrą kuriančius elementus papras-  
tai suvokia kaip funkcijas (J. Tynianovas,  
V. Propas, R. Jakobsonas, J. Mukaržovskis,  
A. Greimas, R. Bartas). Bene glausčiausią  
struktūros apibrėžimą yra davęs L. Jeltsle-  
vas: struktūra — tai „autonominė vidinių  
priklausomybių vienybė“.

Esant tokiai nuomonių įvairovei, disertan-  
tė privalėjo rasti vieną bendrą požiūrį, ir,  
oponentų nuomone, jai tai padaryti pavyko.  
Remiantis žymių struktūralizmo atstovų, vi-  
sų pirma K. Levi-Stroso ir Z. Piažė koncep-  
cijomis, parodoma, jog struktūrą yra teisin-  
giausia suprasti kaip tarpelementinių san-

tykių visumą, kaip tarpelementinių santykių  
invariantiškumą žyminių transformacijų  
sistemą. Išryškunami šie struktūralistinės jos  
sampratos ypatumai: a) santykiai tarp struk-  
tūros elementų gali būti suabstraktinti iki  
binarinių opozicijų, kurių loginė prasmė yra  
kintanti, priklausomai nuo konteksto kitimo;  
b) tarpelementiniai santykiai formuoja  
struktūrą ne tiesiogiai, o per tam tikrus jų  
modelius; c) struktūra siejama ne su for-  
ma, bet su turiniu, kuriam būdinga loginė  
organizacija (ši organizacija laikoma tik-  
rovės savybe); d) struktūralizmo tiriamos  
struktūros yra abstrakčios, „giluminės“, em-  
piriniu būdu jų negalima stebėti; e) tebėra  
neišspręstas struktūros santykio su jos ge-  
neze klausimas — viena iš labiausiai neiš-  
kių problemų struktūralistinėje struktūros  
sampratoje.

Struktūralistinį požiūrį į struktūrą diser-  
tantė lygina su marksistiniu struktūros su-  
pratimu. Pagrindinį vaidmenį struktūros  
sampratoje abi koncepcijos skiria santy-  
kiams, tik struktūralizmui labiau būdinga jų  
formalizacija. Daroma išvada, jog moksl-  
nio metodo lygyje struktūralizmas yra per-  
ėmęs nemaža dialektinės struktūros sampra-  
tos principų.

Šiame skyriuje taip pat aiškinamas struk-  
tūros santykis su sistema, nušviečiamas skir-  
tumas tarp matematinių ir struktūralistinių  
jos interpretacijų. Laikomasi nuomonės, jog  
matematines struktūras galima laikyti vie-  
na iš struktūralizmo ištakų. Vienokią ar ki-  
tokią matematinę struktūrą turinti aibė gali  
būti sudaryta iš bet kokių visuomeninių ir  
kultūrinių reiškinių.

Trečiame disertacijos skyriuje atskleidžia-  
mi pagrindiniai struktūralistinio metodo  
principai, nagrinėjami sinchronijos ir dia-  
chronijos, struktūros ir subjekto, struktūra-  
lizmo ir semiotikos santykiai, daug dėme-  
sio skiriama struktūralistinio metodo ryšio  
su marksistine dialektika klausimui išaiš-  
kinti. Remdamasi minėtaja metodologijos  
tyrinėjimo lygių koncepcija, disertantė pa-  
rodo struktūralistinio metodo priešpriešini-  
mo marksistinei dialektikai nepagrįstumą.  
Kūrybišką šios problemos sprendimą opo-  
nentai įvertino kaip vieną svarbiausių diser-  
tacijos laimėjimų.

Skyrius, o kartu ir disertacija užbaigia-  
ma filosofinių struktūralizmo interpretacijų  
apžvalga. Pažymima, jog struktūralizmo at-  
stovų pasisakymai pažinimo teorijos klau-  
simais yra nenuseklūs, o iš marksizmo per-

imtos idėjos eklektiškai derinamos su įvairiais idealistinės filosofijos elementais. Filosofinis struktūralizmas nėra vientisas ir nėra užbaigta sistema. Būdingas jo bruožas — antisubjektyvistinė nuostata, kuri pasireiškia tendencija abstrahuotis nuo subjekto sąvokos ir apskritai nuo pagrindinio filosofijos klausimo sprendimo. Daroma išvada, jog šioji tokį populiarumą filosofinis struktūralizmas pelnė ne pats, o struktūralistinio tyrinėjimo metodas.

V. Gumauskaitės disertaciją oficialūs oponentai įvertino teigiamai. Buvo pažymėta, jog pasiekti rezultatai gali būti sėkmingai naudojami tolesnei marksistinei struktūralistinio metodo plėtotei. Metodologinių struktūralizmo pagrindų nagrinėjimas yra svarbus indėlis į vienos aktualiausių ir bene intensyviausiai tyrinėjamų gamtos, visuomenės ir technikos mokslų vienvės problemą bei jos sprendimą.

*R. Skeivys*